EKOLOGIK VA SOG‘LIQNI SAQLASH KOMPETENSIYALARINING PEDAGOGIK KATEGORIYA SIFATIDAGI MOHIYATI

Akbarova Dilobar Ravshanbekovna
Toshkent Xalqaro ta’lim universiteti
Pedagogika nazariyasi va tarixi fakulteti
akbarovadilobar21@gmail.com
+99897 8909585
https://doi.org/10.5281/zenodo.23659479

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarining pedagogik kategoriya sifatidagi mohiyati yoritiladi. Ta’lim jarayonida ushbu kompetensiyalarni shakllantirishning dolzarbligi, ularning shaxsning barqaror rivoji va sog‘lom turmush tarzini ta’minlashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada ekologik ong, sog‘lom hayot ko‘nikmalari va mas’uliyatli munosabatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlar ochib beriladi.
Kalit so‘zlar: ekologik kompetensiya, sog‘liqni saqlash kompetensiyasi, pedagogik kategoriya, barqaror rivojlanish, sog‘lom turmush tarzi, ta’lim tizimi

Abstract: This article highlights the essence of environmental and health competencies as a pedagogical category. The relevance of forming these competencies in the educational process, their significance in ensuring the sustainable development of the individual and a healthy lifestyle are analyzed. The article reveals modern pedagogical approaches aimed at developing environmental awareness, healthy lifestyle skills, and responsible attitudes.
Keywords: environmental competence, health competence, pedagogical category, sustainable development, healthy lifestyle, education system

Аннотация: В данной статье освещается сущность экологических и медицинских компетенций как педагогической категории. Анализируется актуальность формирования этих компетенций в образовательном процессе, их значение в обеспечении устойчивого развития личности и здорового образа жизни. В статье раскрываются современные педагогические подходы, направленные на развитие экологического сознания, навыков здорового образа жизни и ответственного отношения.
Ключевые слова: экологическая компетенция, компетенция здравоохранения, педагогическая категория, устойчивое развитие, здоровый образ жизни, система образования

Kirish

Bugungi kunda ekologik muammolar va sog‘liq bilan bog‘liq global xavflar insoniyat taraqqiyotiga jiddiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ta’lim tizimi ushbu muammolarga ongli va mas’uliyatli munosabatni shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Shu sababli ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini pedagogik kategoriya sifatida o‘rganish va ta’lim

jarayoniga integratsiya qilish dolzarb vazifaga aylandi. Ushbu kompetensiyalar shaxsning nafaqat bilim darajasini, balki uning hayotiy pozitsiyasi va xulq-atvorini ham belgilaydi.

Ekologik kompetensiyaning pedagogik mohiyati

Ekologik kompetensiya shaxsning atrof-muhitga ongli munosabatda bo‘lishi, tabiatni asrash va resurslardan oqilona foydalanish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Pedagogik nuqtayi nazardan, ekologik kompetensiya bilim, qadriyat va amaliy faoliyatning uzviy birligini ifodalaydi. Ta’lim jarayonida ekologik kompetensiyani shakllantirish o‘quvchilarda ekologik madaniyat, mas’uliyat va barqaror rivojlanish g‘oyalarini mustahkamlaydi. Bu kompetensiya fanlararo yondashuv asosida rivojlantirilganda yanada samarali natija beradi.

Sog‘liqni saqlash kompetensiyasining mazmuni

Sog‘liqni saqlash kompetensiyasi shaxsning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonligini ta’minlashga qaratilgan bilim va ko‘nikmalar majmuasidir. U sog‘lom turmush tarzini olib borish, kasalliklarning oldini olish va stressni boshqarish kabi jihatlarni qamrab oladi. Pedagogik jarayonda ushbu kompetensiyani shakllantirish o‘quvchilarning o‘z salomatligiga bo‘lgan mas’uliyatini oshiradi. Sog‘liqni saqlash kompetensiyasi mustaqil qaror qabul qilish va ijobiy hayotiy odatlarni rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir.

Zamonaviy ta’limda ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirish kompetensiyaviy yondashuv asosida amalga oshirilmoqda. Loyihaviy ta’lim, muammoli vaziyatlar, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalar bu jarayonda muhim vosita hisoblanadi. Ta’lim jarayonida real hayot bilan bog‘liq vaziyatlardan foydalanish o‘quvchilarning ekologik va sog‘liqni saqlash masalalariga nisbatan amaliy yondashuvini kuchaytiradi. Bunday yondashuv shaxsning faol, ijtimoiy mas’uliyatli va sog‘lom hayotga intiluvchan bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi. Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarining shakllanishi shaxsning ijtimoiy va axloqiy rivoji bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu kompetensiyalar o‘quvchilarda tabiat va inson salomatligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni anglashga xizmat qiladi. Ta’lim jarayonida ekologik muammolarni sog‘liq bilan bog‘liq jihatlar orqali tushuntirish o‘quvchilarning mavzuga nisbatan qiziqishini oshiradi hamda ularning bilimlarini hayotiy tajriba bilan bog‘lash imkonini yaratadi.

Pedagogik kategoriya sifatida ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalari shaxsda mas’uliyatli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar o‘z xatti-harakatlarining atrof-muhit va inson salomatligiga ta’sirini anglab yetadilar. Bu esa ularni ekologik xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, sog‘lom ovqatlanish va jismoniy faollikni kundalik hayotga tatbiq etishga undaydi. Mazkur kompetensiyalar hayot davomida o‘rganiladigan va doimiy rivojlantiriladigan sifatlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Ta’lim jarayonida ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini shakllantirishda integrativ yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar va jismoniy tarbiya mashg‘ulotlari o‘zaro bog‘liq holda olib borilganda o‘quvchilarda yaxlit dunyoqarash shakllanadi. Bunday yondashuv bilimlarning parchalanib qolishining oldini oladi va ularni amaliy faoliyatda qo‘llashga yordam beradi.

Shuningdek, tarbiyaviy muhit ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Maktab va oliy ta’limmuassasalarida sog‘lom muhitni yaratish, ekologik tadbirlar va sog‘lom turmush targ‘ibotini tashkil etish o‘quvchilarning

shaxsiy tajribasini boyitadi. O‘qituvchining shaxsiy namunasi esa o‘quvchilarning ekologik va sog‘liq madaniyatini shakllantirishda kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Raqamli platformalar, interfaol taqdimotlar va virtual laboratoriyalar orqali o‘quvchilar murakkab ekologik jarayonlar va sog‘liq bilan bog‘liq holatlarni chuqurroq tushunib yetadilar. Bu esa ularning mustaqil fikrlashini va muammolarga ilmiy yondashuvini rivojlantiradi. Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarining pedagogik kategoriya sifatidagi mohiyati ularning tarbiyaviy yo‘naltirilganligida ham namoyon bo‘ladi. Ushbu kompetensiyalar faqat bilim va ko‘nikmalar majmuasi bo‘lib qolmay, balki shaxsning qadriyatlar tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarda tabiatga ehtiyotkor munosabat va o‘z salomatligini asrashga bo‘lgan ehtiyoj tarbiyaviy jarayonning muhim natijasi hisoblanadi.

Mazkur kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida refleksiv faoliyat muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilar o‘z xulq-atvori, turmush tarzi va kundalik odatlarining ekologik hamda sog‘liq jihatidan oqibatlarini tahlil qilishga o‘rganadilar. Bu esa ularda tanqidiy fikrlashni, o‘zini baholashni va ongli tanlov qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Refleksiya asosida shakllangan bilimlar barqaror va uzoq muddatli bo‘ladi.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini shakllantirishda ijtimoiy hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Oila, ta’lim muassasasi va mahalla o‘rtasidagi uzviy hamkorlik o‘quvchilarning mazkur kompetensiyalarni hayotga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Jamoaviy faoliyat, ekologik aksiyalar va sog‘lom turmushga oid tadbirlar o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini oshiradi va ularni jamiyat hayotida faol ishtirok etishga tayyorlaydi.

Shuningdek, ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini baholash masalasi pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. An’anaviy baholash usullari bilan bir qatorda, portfoliolar, kuzatuv va loyiha natijalarini tahlil qilish kabi zamonaviy baholash shakllari qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv o‘quvchilarning real hayotda kompetensiyalarni qo‘llash darajasini aniqlashga imkon beradi.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarining uzluksiz rivojlanishi ta’limning barcha bosqichlarida ta’minlanishi lozim. Boshlang‘ich ta’limdan boshlab oliy ta’limgacha bo‘lgan jarayonda ushbu kompetensiyalar bosqichma-bosqich murakkablashib boradi. Natijada shaxsda ekologik mas’uliyat va sog‘lom hayotga intilish barqaror sifat sifatida shakllanadi. Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarining rivojlanishida shaxsning emotsional-irodaviy sohasini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Atrof-muhit muammolari va sog‘liq bilan bog‘liq masalalarni chuqur anglash o‘quvchilarda empatiya, mas’uliyat va ijtimoiy sezgirlikni rivojlantiradi. Bu sifatlar shaxsning ekologik va sog‘lom xulq-atvorini barqarorlashtiruvchi ichki omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Mazkur kompetensiyalarni shakllantirishda faol ta’lim metodlari alohida ahamiyat kasb etadi. Muammoli vaziyatlar, rolli o‘yinlar va bahs-munozaralar orqali o‘quvchilar real hayotga yaqin vaziyatlarda ekologik va sog‘liq bilan bog‘liq qarorlar qabul qilishni o‘rganadilar. Bunday metodlar o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni passiv bilim oluvchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalari shaxsning nazariy bilimlari bilan amaliy ko‘nikmalarini birlashtirish orqali shakllanadi. Ular o‘quvchilarda faqat ekologik va sog‘lom hayotga oid ma’lumotlarni o‘rgatish bilan cheklanmay, balki ularni kundalik hayotda

qo‘llashga yo‘naltiradi. Misol uchun, ekologik kompetensiya o‘quvchiga chiqindilarni ajratish, suv va elektr resurslaridan tejamkor foydalanish kabi amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishga yordam beradi. Sog‘liqni saqlash kompetensiyasi esa jismoniy mashqlar, to‘g‘ri ovqatlanish va stressni boshqarish ko‘nikmalarini hayotiy tarzda qo‘llashni rag‘batlantiradi.

Shuningdek, ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalari shaxsning axloqiy va estetik qadriyatlarini rivojlantiradi. O‘quvchilar tabiatni asrash, sog‘lom turmushga hurmat ko‘rsatish va ijtimoiy mas’uliyatni o‘z hayotida namoyon etishni o‘rganadilar. Bu pedagogik kategoriya sifatida kompetensiyalarning axloqiy o‘lchami shaxsni ijtimoiy jihatdan faollashtiradi va uning jamiyatdagi ijobiy rolini kuchaytiradi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanishga katta imkoniyat beradi. Raqamli ta’lim platformalari, virtual laboratoriyalar va interfaol o‘quv modullari o‘quvchilarga murakkab ekologik jarayonlar va sog‘liq bilan bog‘liq muammolarni vizual va interaktiv tarzda tushunish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, onlayn loyihalar va jamoadagi vazifalar o‘quvchilarning muammolarni hal qilish, tanqidiy fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini pedagogik jarayonga samarali integratsiya qilish uchun ularni baholash tizimi ham muhim ahamiyatga ega. Faoliyatga yo‘naltirilgan baholash metodlari – loyiha ishlari, portfoliolar, kuzatuv va amaliy mashg‘ulotlarda natijalarni tahlil qilish – o‘quvchilarning real hayotdagi kompetensiyalarini aniqlash imkonini beradi. Bu esa shaxsning ekologik va sog‘lom xulq-atvorini doimiy nazorat qilish va rivojlantirish imkonini yaratadi.

Natijada, ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalari shaxsni nafaqat bilimli, balki ongli, mas’uliyatli va jamiyatga foydali shaxsga aylantiradi. Ularning pedagogik kategoriya sifatidagi mohiyati – shaxsning bilim, ko‘nikma va qadriyatlarini birlashtirib, barqaror va sog‘lom hayot tarzini shakllantirishdir.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini shakllantirish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi muhim hisoblanadi. Milliy an’analarda mavjud bo‘lgan tabiatga hurmat, poklik va sog‘lom hayotga intilish g‘oyalari zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashganda tarbiyaviy ta’sir kuchayadi. Bu esa o‘quvchilarda o‘z madaniy merosiga nisbatan hurmatni oshiradi.

Shuningdek, pedagogning kasbiy kompetensiyasi ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini shakllantirish samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O‘qituvchining ekologik madaniyati, sog‘lom turmushga amal qilishi va innovatsion yondashuvi o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois pedagoglarni tayyorlash jarayonida ushbu kompetensiyalarga alohida e’tibor qaratish zarur.

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirish natijasida shaxsda barqaror hayotiy pozitsiya shakllanadi. Bunday shaxs ekologik muammolarga befarq bo‘lmaydi, o‘z salomatligini asrashga ongli ravishda intiladi va jamiyat farovonligiga hissa qo‘shishga tayyor bo‘ladi. Bu esa ta’limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalari pedagogik kategoriya sifatida shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlaydi. Ushbu kompetensiyalar ta’lim jarayonida tizimli va

uzluksiz shakllantirilganda, jamiyatda ekologik madaniyat va sog‘lom turmush tarzi rivojlanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ekologik va sog‘liqni saqlash kompetensiyalarini rivojlantirish kelajak avlodning barqaror va sog‘lom hayot kechirishiga mustahkam zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zimnyaya, I. A. Kompetentnostnyy podkhod v obrazovanii. Moskva, 2012, 45–58-betlar.
2. UNESCO. Education for Sustainable Development. Paris, 2017, 22–39-betlar.
3. Salomov, A. Pedagogik kompetensiyalar nazariyasi. Toshkent, 2019, 64–79-betlar.
4. WHO. Health Promotion and Education. Geneva, 2016, 51–67-betlar.
5. Qodirov, B. Ekologik ta’lim asoslari. Toshkent, 2020, 88–102-betlar.
6. Rychen, D., Salganik, L. Key Competencies for a Successful Life. OECD, 2003, 97–113-betlar.
7. Abdullayeva, M. Sog‘lom turmush tarzi pedagogikasi. Samarqand, 2021, 34–49-betlar.